

Sági György

Hajó
Hamburgból

BEVEZETÉS HELYETT

Egy férfival kefélek, eggyel randizok, eggyel e-mailezek!

Erre a mondatra végre felébredt.

A szállodai szobában ellentmondást nem tűrően csengett a telefon. Mostanában ritkán kelt korán. Ennyi kényelmet megengedhetett magának. Ügyfeleit hosszú évek alatt hozzászoktatta saját életritmusához. Ma reggel tárgyalása lesz a helyi bíróság – kívül-belül kopottas, málló vakolatú – épületében. Előrelátó volt, még tegnap elutazott otthonról, ne kelljen hajnalok hajnalán kelnie, hogy időre ott legyen az osztrák határ közeli kisvárosban. Alig fél órája, hogy felébredt. Álmosan keringett az ágy, a fürdőszoba és az ablak unalmas háromszögében, nem tudva mit kezdeni egyedüllétével. Mint általában, amikor magában ébredt. Csavart, rövid, tömzsi falábakon álló, sötétre pácolt, hatalmas kétszemélyes ágy földig érő, súlyos bársony ágytakaróval, ugyanilyen anyagból szabott – spórolásból csak a radiátor tetejéig érő – függöny az ablakon, amely a szomszédos fürdő kertjére néz. A medencék felett megült párában januári kopárság és üresség. Az ágyon akár keresztben is kényelmesen elfért volna. A hasonló hotelek mintha ezzel is kompenzálni akarnák, hogy teret hasítottak maguknak a magyar vidéken.

Minden hasonló reggel azt juttatta eszébe, milyen sokáig volt egyedül. Éppen a fiatalabb éveiben, amikor az egyedüllét bűn. Legfőképpen saját magunkkal, saját tehetségünkkel szemben. Szerette volna örökre elfelej-

teni. Ezért soha nem örült, ha nem volt mellette senki az ébredése után. Gyakran elfogta a félelem: a biztonság csupán átmeneti állapot. Most még valaki fekszik mellette, de talán már holnap nem így lesz. Mert ez jelentette voltaképpen a biztonságot. Ami el is veszíthető. Nincs üresebb, mint egy ágy, amelyben egyedül ébredünk. Nincs félelmetesebb érzés, mint amikor elterpeszkedve bármerre nyújtjuk is ki tagjainkat, nem ütközünk bele tőlünk független, máshoz tartozó emberi testrészekbe. Talán még ma is éppen az a legmeglepőbb neki, hogy minden reggel úgy ébredhet, van mellette valaki. Aki nem taszítja el magától, akivel összebújhat az álomból való visszatérés e korai pillanataiban. Minden éjszaka, amikor akaratlanul felébredt, rendszerint kettő és három óra között, ha valami napközbeni gondolata vagy rossz érzése nem hagyta nyugton, első mozdulata a keresésé volt. A megbizonyosodás, hogy nem egyedül fekszik az ágyban. Azt hitte, hogy ezen már régen túljutott, ám ha nagy ritkán mégis egyedül ébredt valahol, a rossz érzések visszatértek, és hatalmukba kerítették. Csak a telefon ismételt csengetése hessentgette el ezeket a gondolatokat. Összerezzen, amikor a kijelzőre pillantva meglátta az ismerős számot.

- Egy férfival kefélek, eggyel randizok, eggyel e-mailezek - hangzott köszönés helyett. A nő minden szó végén külön megnyomta a hangsúlyt, mintha új mondat kezdetét jelezné, amelynek erőteljes nyomatékot kellene adnia. Hosszú litánia következett az élvezetről, a cselekvésről vagy annak hiányáról, az elmúlt - utólag elvesztegetettnek tekinthető, de szándékaink szerint nem ilyenként megélt - évekről. Kis szünet következett, ám mire a férfi szóhoz jutott volna, a hang megváltozott a vonal túlsó végén. A nő elbőgte magát, ami eddig ismeretlen volt a férfi számára, és úgy folytatta:

- Te tettél azzá, ami vagyok! - Addigra már a férfi végképp felébredt. Közel járt a síráshoz. Elviselhetetlen volt hallani, aminek bekövetkezésétől már napok, vagy inkább hetek óta rettegett. Tudta, hogy meg nem tett lépései eltaszíthatják és eltávolíthatják tőle azt a nőt, akit pedig mindennél erősebben kívánt volna magához kötni. De mozdulatlaná dermesztette a rátörő lehetőség. A közös sírások nem segítenek. Egyiküknek sem, Verának sem.

Vera könyvünk egyik főszereplője. Történetünkbe annak egy viszonylag késői szakaszában lép be, hogy azután – annál nagyobb vihart kavarva – minden kapcsolatot átrendezzen maga és mások körül, viszonylagossá téve az addig történetek értékelését. És miért ne tenné? Távolról sem olyan erős, mint amilyennek tettei alapján hinnénk, vagy amilyennek látszik. Valójában meglehetősen kiszolgáltatott. Még akkor is, ha mindenáron és minden mozdulatával ennek éppen az ellenkezőjét próbálja elhitetni magáról.

Lehetőség – írom le újból a szót, mintha magától értetődő lenne, mit is jelent. Pedig hát mi is az a rátörő lehetőség, amely bénultsága legfőbb okozója? Hogy önmaga legyen. Ennél nagyobb adomány nem is létezik. Ennél többet senki sem kaphat. Még nem világos, hogy ehhez bárki más tevékeny segítségére is szükség van-e, vagy ő maga is elegendő hozzá.

Holokausztkönyvben ritkán kefélnék. Szeretkezés, némi pátosszal, az igen, az előfordul. Természetesen a naturalista részletek mellőzésével. Többnyire ugyan

nem a főszereplők szeretkeznek, hanem a szimpatikus mellékszereplők. Ők azok, akik hosszú ismeretség után – vagy éppen ellenkezőleg, az előző napi váratlan egymásra találásukat követően – elhatározzák, nem halhatnak meg anélkül, hogy ne ismernék meg a testi szerelmet. Így hát megismerik, majd közösen megszerzett tudásuk birtokában megállapítják: minden bizonnyal istennek tetszően cselekedtek, amikor részesévé váltak a gyönyör titkának. Mindezt felmenőik vagy legközelebbi rokonaik hallgatólagos, de aktív beleegyezésével. Hiszen a zsidó családi tradíció nem ellenséges egy ilyen lehetőséggel szemben. Az életveszély mentesít a törvény – az írott és íratlan szabályok – betartásának kötelezettsége alól. És hogy életveszélyben élnek, kinek lenne kétsége eziránt? Még a rabbinak sincs, hiszen talán éppen az ő elsőszülött fiát állította ilyen döntés elé az isteni szándék. Még a *rebbe*nek sincs, aki mérhetetlen bölcsességével és hosszú, jobb kezével egyvégtében simogatott, sárgásfehér szakállával – hogy mindenki számára érthető, sztereotip külsőt kölcsönözzünk neki – szintén nem akadályozta meg az aktust. A fiatal pár a háborún túlmutató élet jelképévé magasodik; a férfi és a nő sok-sok utódot nemzenek, akik továbbmesélik a történetet saját gyermekeiknek. A halál torkában beteljesedő szerelem szülőttei, rajtuk az Örök-kévaló áldása. De kefélni nemigen szokás az ilyen könyvek lapjain, ilyesmire senki sem vetemedne.

Persze ki mondja, hogy ez a könyv a vészkorszakról szól? Én biztosan nem. Pedig én aztán tudom, miről szól. Ez a könyv nem a holokausztról szól. A vészkorszak – ahogyan ezeket az éveket a köznyelv, majd a mind belterjesebbé váló zsidó történetírás elnevezte – és benne a Sternekné történetének elbeszélése csak háttér. Történelmi háttér. Mi más lenne? Az égő áldozat nincs benne szeretkezéseinkben. Vagy ha mégis, hát nem tudunk róla. Vagy

ha mégis tudunk, hát nem örülünk neki. Ez a könyv ugyanis a szeretkezésekről szól. És néha a keféletről is. Attól függően, hogyan sikerül. Vagy minek szánják. Vagy ki elégíti ki nemi szükségleteit. És kivel.

Stern József sok szeretkezéssel, de tudomásunk szerint még nem keféléssel tarkított útját követve végül eljutunk napjainkig. Kockázatos dolog. Még nem volt mód és főleg idő át- és újraírni az eseményeket. Ahogyan azt a történelem és a baráti társaságokban elhangzó magán-történetek is megkövetelik elbeszélőiktől. Az olvasók kedvéért és a mesemondó önbecsülésének megőrzéséért. Amint történt, úgy történt. Ne ütközzön meg senki rajta, hogy a könyvben némelykor egyes szám első személyű monológokkal találkozunk, máskor pedig az elbeszélő kívülállóként tekint hőszünkre. Ne tévesszen meg senkit! A kívülállás csak máz. Édeskés máz. Ha az idő felmelegszik, a máz leolvad. És mert az egekben lakó cukrász készítette, akárhogy spórolt is a cukorral, teljesen nem tudta kihagyni belőle. Melegben a máz felenged, hőszünkről szirupos anyag válik le. És folyik le az asztról, ahova hőszünket futtában letették, végig az asztal lábain, egészen a földig. Folyása közben vékony csíkot húz maga mögött. És amikor már nincs több anyag, ami felolvadjon, a kis csík beszárad, de örökre ott marad a nyoma. Az idők végezetéig mutatja, hogy valamiről le-mállott, ami elfedte, és ez a valami ott maradt tisztán, láthatóan. De egyes szám első személyben nincs szükség olvadásra. Aki magáról beszél, az levetkezi gátlásait, és teljes mellszélességgel áll az eljövendő események elébe. Mint akinek nincs vagy nem lehet veszténivalója.

Dániel önéletrajzának részleteit „Az élet már megérte” cím alatt adja ki kezei közül. Jó ötletnek tűnt. Tulajdonképpen az is. Fölényes magabiztosságot sugall.

Főhősünket nevezzük Dánielnek! Mostanában amúgy is sok könyv szereplője viseli ezt a nevet, amikor a szerzők a névvel is hangsúlyozni kívánják a figura zsidóságát. Persze abban az időben, amelyben irományunk átlép a történeti időkből a jelenbe, Magyarországon meglehetősen ritkán adják Mózes-hitű, mégis hitetlen szülők megszületendő fiúgyermeküknek a Dániel nevet. Inkább a Tamás, a Péter vagy a György járja. Igaz is, miért ne lehetne inkább György? A görög eredetű Szántóvető, ami kellően közömbös, kicsit sem utal viselője sémita voltára, de mégsem megengedhetetlen engedmény valamilyen ősmagyar, vagy pláne krisztianosságra utaló, névvel szemben. Zsidó szabadelvűség a huszadik század szekuláris Magyarországn. Fából vaskarika. Ám ha már egyszer leírtuk a Dániel nevet, maradjunk ennél!

Az élet már megérte? Kérdőjellel vagy anélkül? De kinek? Főhősünknek mindenképpen. Talán Erzsébetnek is.

Erzsébet könyvünk másik főszereplője. Főhősünk felesége, azé a férfié, akinek az élet már megérte. Viszonylag korai pontján kapcsolódik be a cselekménybe, amikor még könnyedén, különösebb küzdelem nélkül átveheti az irányítást. És miért ne tenné? Sokkal erősebb, mint első pillanatban gondolni lehetne róla. Eltökélt szándéka, hogy megvédi magát a sorsától. Vagy attól, amit annak hitt sok évtizeden keresztül. Minden körülmények között. Bármilyen áron és bárkivel szemben. Minden bizonnyal így is lesz. Hiszen erős.

Igen, Erzsébetnek is megérte. A magyar rendszer-váltás ötödik évében, egy nyári nap késő délutánján a Mauthausenbe tartó gyorsforgalmi úton másod-unokatestvére a dolgok összemérhetőségéről beszél neki. Egy olyan ember értekezik erről, öt évtized múltán is zaklatott hangon, aki gyermekkorában olyan zsidó családnevet viselt, amelyet a mérhetetlen gazdagsággal azonosítanak szerte a világban. Még az Óperenciás-tengeren túl is. Amely név évszázadok óta ugyanazt jelképezi: viselője azt tehet, amit csak akar. És azt is megteheti, amit nem akar. Krózus, ha tudja még valaki, mit is jelent ez a szó. De ebben a könyvben egyáltalán nincsenek Krózusok, egy sem. Csupán szegénység van benne, rettenetes szegénység. Amilyen már-már nem is létezik. Talán csak némely mesékben, olyanokban, amelyeket már senki sem akar elmondani, olyanokban, amelyeket már senki sem akar meghallgatni. Ez a krózosos névvel felruházott rokon, miután összes közvetlen hozzátartozóját meggyilkolták a huszadik század derekán, az ötvenes évek elején egy szál nadrágban érkezett meg a napsütötte Dél-Ausztráliába.

Évtizedekkel később, Európába visszatérve, a mauthauseni koncentrációs táborban – ahol egészen fiatal korában eltölthetett néhány hetet –, könnyeit sem viszatartva, kifakadt. Akármi történt azóta, akárhogya is szereti lányát, és akármilyen jólesik a meglett biztonság, akármilyen jó érzés tölti is el az elvégzett munka után, vagy egy-egy hangos társaság gyűrűjében egy *barbecue partyn* a napsütötte pampákon, mindez együtt sem érte meg az életet. Mauthausen és Auschwitz után, bárhogya is állítsuk fel a képletet, mondta, az egyenleg csak negatív lehet. Az útitársak szótlanságba burkolózza szálltak vissza az autóba. Azóta mindannyian tudják, előfordulhat, hogy az egyenleg negatív. Nagyon is.

A rossz perceink azonban minket erősítenek. Csak annak van bármilyen egyenlege, akinek a koordináta-rendszer mindkét oldalán vannak elszámolható pillanatai.

Ott, az autópályán Dániel hangosan is felteszi a kérdést: – Megérte az élet?

– Igen – vágja rá szinte gondolkodás nélkül. Mintha a felvetést is szégyellné, és csak arra vágyna, hogy minél hamarabb túljusson a válaszon. A gondolkodás kétséget ébresztene, és arra nincsen szüksége. Azonnal megismétli a választ:

– Megérte. Bármi jöhet, az egyenleg már nem lehet negatív előjelű. – Legalábbis így gondolja, így reméli. A megélt órák egyenlege nála már nem lehet negatív. Már nem lehet.

Kezdjük bele a történetünkbe! Talán érdemes. Ki olvasott már hasonló könyvet? Én még nem. Szinopszisa három szó csupán: szeretkezések Auschwitz után. Nem, nem az a kérdés, hogy vajon lehet-e verset írni Auschwitz után. Adorno tévedett.

De ki is szeretkezett, szeretkezhetett Auschwitz után? Egyik zsidó egy másik zsidóval? Vagy nem zsidóval? Esetleg mindannyian, kik így vagy úgy e közösség részének tekintik magukat? Vagy akik még csak nem is sorolják magukat e csoport egyedei közé, de néhány évtizeddel ezelőtt gyermeknemzésre, szaporodásra kaptak felhatalmazást? Ki tudja? Talán még a Jóteremtő sem. Csak és kizárólag a partnerek.

AZ IDŐRŐL, MEG MIEGYMÁS RÓL

Az érettségít követő hónapokban – amikor Dániel számára bezáródott a másoknak kinyílni készülő világ – verseket írt.

*Tehetetlen báb, megkövesedett időbe zárt emlékek,
Mást vádolt, mert eredményt felmutatni nem tudott
Csöpögő festék, viaszarcon máz, harsogó magány.*

Az időről – az idő múlásáról vagy éppen múlhatatlanságáról – vallott elképzelései később sem változtak meg. Apja gyakran idézte a latin mondást: nem az idő halad, mi változunk. Ez volt talán az egyetlen apai öröksége. Apjának életideje éppen úgy a semmiből jött és – egy pillanatnyi kedélyes közzjáték után – éppen úgy a semmibe érkezett, mint akárki másé. Nem is ez volt az elborzasztó, hanem a kezdet és a vég közti idő értelmetlensége. Mint anyja esetében. Aki védekezésképpen megkísérelt valamiféle új idősíkot teremteni saját maga számára, miután a világháború történései ráébresztették lehetőségeinek korlátaira.

Dániel később hosszú levelet írt az időről, mikor – ki tudja, hányadik szakításuk után – ismét közeledni próbált Verához. Aki pusztán a lényével rákényszerítette, hogy megpróbálja e felforgatott világot élete mindennapjainak színterévé formálni. Azért, hogy apai öröksége végre valósággá válhasson: – Mi változunk.

Ez a levél, ha meglenne, olyan eseményekre emlékeztetné a férfit, amelyekre mint saját kishitűségének bizo-

nyítékaira gyűlölettel gondolt. A levél szövegét valahogy így rekonstruálhatnánk:

„Emlékszem, egyszer elmondtam neked, milyen verseket írtam huszonegy évesen. Azt válaszoltad, ebben a korban mindenki verseket ír. Mindenki, aki jelenvalónak tekinti magát a térben, és nem csak kitölti azt. Így igaz. Ezeket a verseket azonban *én* körmöltem le, már akkor is megsárgult papírlapokra, amelyek időtlen idők óta (lám, az idő időtlenségének abszurditása!) ott álltak szüleim szekrényében. Nem tudni, kiknek a keze nyomát viselték magukon. Minden részletükben az időre utaltak. Az időre, amely mást jelent nekem, neked vagy akárki másnak.

Kétféle idő létezik. Míg a külső idő egyenes vonalú egyenletes mozgást végez, addig a belső idő, minden ember személyes belső ideje letér az egyenes vonalú pályáról. Az események cikáznak a térben és az időben, én pedig újrarendezem őket. Irracionalitás – térben cikázó események! –, ami mögé bármikor elbújhatok. Állandóan ezt tettem, ha úgy hozta a sorsom. Amikor el akartam menekülni a hamarosan bekövetkező történések elől, vagy ellenkezőleg, újra és újra meg akartam élni a már megélt eseményeket. Talán többször is, mint kellett volna. Mind újabb ürügyeket kerestem arra, hogy elodázzam a cselekvést, és a tett halálától undorodva az okoskodásba menekültem.

Az idő valóban megkövesedik, rám zárul: az *én* korom nem azonos a *velem párhuzamosan haladó* idővel. (Kortalanságomba vetett hitem szerencsére segít elhessegetni ezeket a kellemetlen gondolatokat.) Nem akartad elfogadni, amit egyik korai versemben írtam az »elvesztesgetett, cselekvésre szánt idő fojtogató gyűrűjéről«. Mint ha már akkor megéreztem volna...

Maradt számomra a művészlélek művészet nélkül. Alkotó szellem alkotás nélkül. Egyetlen mentségem,

hogy legalább nem hamis, álszent pózról van szó. Az idő valóban cikázik velem, és ez így jó. Ettől érzem jól magam a világban. E nélkül ma már élni sem tudnék. A belső és a külső idő kettőssége vált az én világomná. Ez a kettős idősík azonban pokollá teheti az életemet, ha nem tudom megformálni a saját időmet. Más sorrendben újrarendezem magamban a külső idő eseményeit. A megtörténtekeket és a megtörténni remélteket egyaránt. Látomásaimban nincs köztük érdemi különbség. Mint egy varázsló, aki az idővel mutat be trükköket. Nehezen választhatom el a valóságost a bennem történtekektől. Amit szeretnék megélni, összerendezem a már megélttel, és új valóságot alkotok belőlük. Nem oly hamis dolog ez, mint elsőre tűnik.

Ezért áll közel hozzám a történelem. A történetírás, amely tudománynak álcázva is csupán játék az idővel. Amely játékban én is benne vagyok. Nem szereplőnek érzem magam. Kívülállóként, de jelenlévőként élem át a helyzetet. Nagyon szeretem a színpadiasan harsány jeleneteket! Egy helyre terelem a történesek résztvevőit, szembesítem őket tetteik következményeivel. Utólag megítélem és megítéltetem velük tetteiket és gondolataikat. Mint aki bárkit is megítélhetne! Bírónak lenni mások cselekedetei felett, de később, jóval később, ítéletalkotásra alkalmas távlatból. Ifjú kibicként az öregek asztalához ülni, nézni lapjárásukat, és hangosan felszisszenni, amikor bemondják a bukásra ítélt *durchmarsot*. Tekintetüket dühösen rám emelik, de az utókor engem igazol. A számukra jelen idejű, számomra múlt idejű történet tetteik ismert következményeivel. Önigazolási vágyam történelmi távlatot kap.

Azt mondtad, kapcsolatunkba beengedtem az időt. Ez nem igaz. Az idő mindig is határozottan jelen volt, csak te másképpen érzékelted. Pedig már az első pil-

lanatban is tudtad, hogy ott van. Első szeretkezésünk előtt fél órával azt kérdezted a szálló udvarán, tudom-e, hogy kapcsolatunk ideiglenes, és én azt válaszoltam, hogy igen. Külső és belső időm azóta is sokszor elvált egymástól. Hol előreszaladt, hol vissza, hol egy helyben állt. Mikor milyen volt a helyzet közöttünk. Talán ezért nem ugyanúgy emlékezünk a történésekre. (Nem csak azért, mert más irányból szemléljük azokat. Mint minden nő, ha férfire néz, és minden férfi, ha nőre pillant.) Ezért mondhattam többször, kapcsolatunk azon időszakának végéhez közeledve, amely felrúgta a hagyományos „nős férfi szeretője” viszony sémáit, hogy megállt az idő. Hiába tiltakoztál. Én úgy akartam megélni a kapcsolatunkat, hogy megálljon az idő. Aztán az idő újraindult, és egymás után végigfutottak az azóta valóban megtörtént események.

Kapcsolatunkba az idő nem úgy került bele, mint valami oda nem illő dolog, és nem is én emeltem be. Mintha ez bármilyen szándékon múlna! Ezért tiltakoztam vehemenssen a megjegyzésed ellen. Mert egészen addig úgy láttam, hogy uralom az időt, legalábbis abban a formájában, ahogyan számomra létezik: szabadon alakítható módon. A leigázhatatlan, egyenletesen múló idővel nem tudtam és most sem tudok mit kezdeni. Nem álomvilágban éltem, és szándékozom élni, hanem átélhetővé akarom tenni az eljövendő időt a jelen időben: meg akarom élni a jövőt.

Ez hát az idő. Az én időm. Ami nem mindig nekem dolgozik. Nem tudok kitérni előle. Nincs hova.”

Ez a levél eltűnt. Valahol a költözések közben térben és időben örökre elveszett. Mint Dániel tizenennyolc évesen írt versében a lét. Nem lelhető fel. Csak nagy nehézségek árán rekonstruálható a puhafa asztallapon hagyott le-

nyomatokból. Talán nem pontosan így szólt. Lehet, hogy nem is volt benne szó az idősíkok variálásáról. Hiszen ki hallott olyan örültséget, hogy valaki – különösen egy szerelmeskedésre kész férfi! – az időről írt dolgozattal akarja szerelméről biztosítani az imádott nőt? Az ilyet a büntetőjog alkalmatlan tárgyon elkövetett cselekményként minősíti, és nem helyez kilátásba büntetést az elkövetővel szemben. Aki guminőt választ párjául, majd – nem látván más megoldást a kapcsolat lezárására – meg akarja ölni, nem felelhet gyilkosságért.

Az idő konkrét jelenvalósága mégis történetünk egyik legfőbb mozgatórugója. Az idő játéka kegyetlenebb minden más játéknál. Leírható-e az életünk az időben és térben egymás melletti kitérések eredőjeként? Amikor késve érkezünk meg a helyszínre, és ezért elmarad a találkozás, vagy a másikat tartja fel valami, ezért nem érhet oda hozzánk, mikor mi éppen órá várunk?